

*Людмила Приходченко,
аспірантка Одеського філіалу УАДУ*

Науковий стиль - життєва необхідність кожного лідера

Стиль - як кришталь; від його чистоти залежить блиск.
В. Гюго

Останнє десятиріччя ХХ століття ознаменувалося істотними змінами в житті нашої країни. Встановлення державності, незалежності України, курс на впровадження демократичних реформ та досягнення свободи призвели до змін у поглядах на політичне лідерство. Зокрема, триває пошук вивчення можливостей об'єднання складових, характерних для різних стилів, що в різних ситуаціях призводять до ефективного управління та виявлення особливостей стилів лідерства. Так, найбільшого поширення набуває орієнтованість на свободу індивідуального стилю, продуктивність та здатність до лідерства як на основні людські цінності.

Слово “стиль” означає “засіб здійснення чого-небудь, що відрізняється сукупністю своєрідних прийомів” [6, с. 485]. Тобто цьому слову надається значення певного кількісного виміру, і воно сприймається інтуїтивно, як ознака відмінності одного об'єкта від іншого.

Ф.І. Хміль визначає стиль управління, як “... гнучку поведінку керівника щодо співробітників, яка змінюється в часі від ситуації і проявляється в способах виконання управлінських робіт” [5, с. 175]. Інакше кажучи, стиль управління - більш широке поняття, яке характеризує не тільки стиль роботи керівника, а й стиль роботи всього апарату управління.

“Стиль керівника - це сукупність типових і відносно стабільних прийомів впливу керівника на підлеглих з метою ефективного використання управлінських функцій” [5, с. 176]. Тим самим, стиль керівництва може бути характеристикою якості діяльності керівника й керівного органу, їх здатності забезпечувати ефективну управлінську діяльність, а також створювати й відтворювати в колективі особливу атмосферу, що диктує певні норми поведінки та взаємовідносин.

Політичний стиль - досить ємке поняття, зміст якого включає сукупність стандартних процедур виробки й прийняття рішень, визначення політичного курсу та методів його здійснення, різні способи взаємодії лідера з послідовниками, типи реагування на проблеми, що виникають та вимоги різних груп населення. Стиль політичного лідерства - це наслідок дії низки чинників, пов'язаних з характерними рисами лідера, членів групи й станом середовища, він визначається тим, як керівник інтерпретує, реалізує та демонструє свої владні повноваження.

Існують три описи стилю керівництва:

- одномірний - залежить від ступеня делегування повноважень (авторитарний, демократичний, ліберальний стилі);
- двомірний, залежно від рівня уваги до людини та рівня уваги до виробництва (диктатор, демократ, песиміст, маніпулятор, організатор у моделях Лайкерта, управлін-

ської “решітки менеджменту” Р. Блейка і Д. Моутона, підходу “шлях-ціль” Мітчела і Хауса);

- тривимірний - залежить від рівня уваги до людини, рівня уваги до виробництва та управлінської ситуації (адміністратор, прогресист, жорсткий автократ, доброзичливий автократ, бюрократ, місіонер, дезертир у ситуативній моделі Фідлера, теорії трьох “Д” Реддіна).

Крім того, окремі моделі можуть поєднувати риси суміжних описів, дещо виходячи за вказані вище межі (ситуативна теорія управління П. Херслі і К. Бланшара, модель прийняття рішення Врума-Йетона).

Дослідники розрізняють загальний та індивідуальний стилі лідерства. Щодо загального, то він проявляється в науковому підході до всіх суспільних процесів, у високій вимогливості, нетерпимості до бюрократизму і формалізму в управлінні. Конкретно він може виявлятися в практичному застосуванні сучасних принципів управління, основних положень теорій управління, використання стандартів з управління тощо. До суб’єктивних якостей лідера, які визначають стиль його керівництва, відносять інтелект, загальну культуру, рівень професійної майстерності, особливості характеру й темпераменту, моральні якості тощо.

Залежно від особистих якостей, американський соціопсихолог Курт Левін у 1934 р. прокласифікував управлінські стилі:

- авторитарний (директивний), який означає жорстке керування з акцентом на адміністративний примус та егоцентризм при виробленні рішень;
- демократичний (колегіальний);
- ліберальний, при якому керівник надає можливість людям, подіям рухатись своїм напрямом, сподіваючись, що природа людини чи процесу, сама по собі може гарантувати очікуваний результат.

Ураховуючи, що в літературі з управління прийнято розрізняти керівництво (як інституційне здійснення управлінських функцій) і лідерство (як ефективний, хоча й неформальний вплив), про політичне лідерство будемо говорити як про більш загальний феномен впливу, який включає формальні й неформальні аспекти.

Політична діяльність лідера потребує специфічних, характерних саме для лідерства стилів політичної поведінки. Так, К. Kernaghan та D.Siegel [8, р. 86] розрізняють чотири стилі лідерства:

- 1) директивний, коли лідер дає конкретні вказівки й висловлює сподівання;
- 2) допоміжний, що полягає в заохоченнях, співчутливому ставленні до підлеглих;
- 3) зорієнтований на досягнення, коли лідер визначає високі цілі й високі сподівання щодо успіхів і відповідальності підлеглих;
- 4) колективний, коли лідер заохочує підлеглих висловлювати думки й пропозиції.

Американські спеціалісти в галузі управлінської діяльності (зокрема, Д. Джордж) виділяють інші типові моделі ухвалення політичних рішень [2]:

- “формальна модель” (Г. Трумена, Д. Ейзенхауера, Р. Ніксона), в основу якої покладено ієрархічну систему комунікацій, чітку, відпрацьовану процедуру проходження інформації та ухвалення рішень і яка забезпечує альтернативність, відкритість обговорення (проте існує небезпека перекручення інформації, яка надходить до центру ухвалення рішень);
- “змагальна модель” - вибір найбільш ефективного рішення з числа різноманітних пропозицій, варіантів, проектів коли заохочується конкуренція, змагання з усіма можливими наслідками;
- “колегіальна модель” - колективна діяльність у пошуках оптимального рішення, що сприяє груповому мисленню, об’єднанню зусиль усіх учасників процесу ухвалення рішень і на думку спеціалістів є найбільш демократичною й ефективною.

Lipman - Blumen J. [7] у своїх дослідженнях виокремлює:

- інструментальний стиль лідерства, який базується на використанні власного інтелекту, гуморі, умінні співчувати, сміливості, зовнішньому вигляді у зв'язках із тими особами, чия участь і допомога потрібна для досягнення мети.

Різновидами інструментального стилю є соціальний (характерне використання неформальних відносин) та довірчий (до справи залучається навіть той, хто не підлеглий) інструментальні стилі.

NiCarthy G., Gottleib N. & Coffman S. [9], в свою чергу, проаналізували агресивні стилі лідерства, які залежать від готовності застосувати владу, рахуватися з почуттями та потребами підлеглих:

- маніпулятивний, за якого лідери у своїх власних помилках винують інших, не беручи до уваги їх потреби;
- диктаторський, коли на скарги підлеглих пропонують залишити роботу, повністю ігноруючи їх почуття;
- адміральський, який відзначається заорганізованістю, боротьбою за честь мундиру;
- псевдо-демократичний, який підчас переходить у диктаторський (у напружених ситуаціях переважає примус і образа);
- непередбачений (безладний перехід від похвал до критики).

Цікавою є теорія А. Панаріна [3], який досліджує особистісно-нейтральні фактори формування політичного стилю (історичний, економічний, адміністративно-територіальний, ситуаційний) у поєднанні з “внутрішньою” соціокультурною детермінацією різних типів “владарюючої особистості”. Крім зазначених класифікацій, можна назвати ще чимало, однак, різниця полягає здебільшого в самій назві, а суть закладена в них, залишається незмінною. Тому для нашого дослідження прийнятливішим видається підхід, за якого дослідники розрізняють: анархічний, ліберальний, демократичний та авторитарний стилі лідерства.

Так, анархічний стиль, це відмова від управління, влади взагалі. На рівні буденної свідомості анархізм (від грец. *Anarchia* - безвладдя) сприймається як безладдя скрізь і у всьому. Насправді анархізм це загальнополітична течія, яка проголошує своєю метою знищення держави і заміна будь-яких форм примусової влади вільною та добровільною асоціацією громадян. Анархізм виступає проти регулювання й упорядкування будь-яких відносин у суспільстві, проти будь-якої влади, якого б то не було авторитету (але не проти дисципліни, яка є своєрідною формою суспільних зв'язків між людьми).

М. Бакунін [1], теоретик анархізму, вважає, що у вільному суспільстві послідовно відчуваємо принцип самоуправління народу. Як противник будь-яких вождів, ідолів та авторитетів, він взамін справжньої, а не фіктивної свободи пропонує федеративну організацію робочих асоціацій, груп, общин, областей і народів “знизу - доверху”, а не навпаки, проти централізованої влади «зверху - донизу». Його концепція соціального управління ґрунтується на глибокій вірі в народ, його творчі сили й можливості самоуправління.

Щодо авторитарного стилю лідерства, то йому властиві: владність, схильність до одноосібного керівництва в гіпертрофованих формах, прагнення зосередити у своїх руках всі важелі влади; непривітний тон, лаконічна і чітка (командна) мова, всі вказівки даються по-діловому, коротко, цілком прямо й відкрито; заохочення чи покарання повністю суб'єктивні; активність підлеглих заохочується адміністративними методами, головна зброя - “залізна” вимогливість; свідоме обмеження контактів з підлеглими. Авторитарні лідери люблять неофіційне волевиявлення народних думок після того, як офіційне рішення ними вже прийнято, “це запізніле запрошення до розмови є демагогічними викрутасами авторитарної влади (демонструється фальшива згода, або людей переконують погодитися з уже прийнятим рішенням)” [3, с. 222]. Саме така технологія “суспільної згоди” була запропонована владою після 1993 р., коли приймалися рішення стосовно номенклатурної приватизації, це ж повторилося при виробленні нового проекту Конституції. Проект був опублікований і запропонований широкій громадськості для

обговорення вже після того, як вирішальні, ключові положення стосовно монополії на владу вже були закладені.

Для демократичного стилю лідерства характерні такі риси:

- всі заходи мають форму пропозицій, зокрема підлеглі залучаються до визначення цілей, оцінки роботи, підготовки та прийняття рішень;
- заохочення й покарання даються у формі демократичних порад, з урахуванням намірів, реакції;
- розпорядження й заборони висувуються та реалізуються у формі пропозицій чи дискусій; соціально-просторове становище лідера всередині групи;
- інформація не монополізується лідером, вона доступна всім членам колективу; демократичні лідери тактовні, уважні, об'єктивні, у спілкуванні з членами групи створюють атмосферу співробітництва. Демократичний стиль апелює до суспільної думки та думки опозиції для вироблення більш комплексного й адекватного вирішення.

Ліберальний стиль лідерства - або ж стиль невтручання, характеризується тим, що лідер робить спробу відійти від вирішення проблем, усю відповідальність переказати на плечі підлеглих. Установка такого лідера - за можливістю непомітно перебувати в стороні, уникаючи конфліктів з людьми. Більшість дослідників низько оцінює такий стиль, але він існує в житті (ліберальний стиль керівництва отримав певне поширення в СРСР, особливо в період застою).

В останні десятиліття спостерігається переорієнтація теоретиків лідерства з авторитарного на демократичне лідерство і стилі. З початку століття переважали лідери-командири (незаперечним обов'язком їх підлеглих була покірність). Соціально-політичні зрушення останніх десятиліть пояснюють "моду" на демократичне лідерство, деперсоналізацію влади, коли влада надається закладам, установам, а не особам.

Сьогодні в Україні більшість відомих політичних лідерів регіонального та національного рівнів - колишні "господарники", які свою культуру і навички перенесли в нову область політичного суперництва та політичних рішень, відповідно і стилі їх пов'язані з повсякденними стилями адміністративної та господарської практики.

Порівняльний аналіз управлінських стилів у процесі прийняття рішень [3] дозволяє зрозуміти витоки популярності авторитарних методів. Так, авторитарний стиль спокушає простотою й швидкістю запропонованих рішень, але штучно насаджує й підтримує атмосферу напруження. Демократичний поступається йому в оперативності, хоча перебиває це відставання за рахунок вищої якості прийняття рішення, його переваги в довгостроковому плані. Щодо ліберального стилю, то він відзначається найменшою оперативністю, бо йому властиве невиправдане затягування основних етапів прийняття рішень.

Дослідники вважають, що для більшості сучасних українських політичних лідерів характерний ліберальний (нейтрально-популістський) стиль, що "...виявляється в прагненні уникнути політичної відповідальності і по можливості переказати її на конкуруючу політичну силу, зволікання з ухваленням важливих політичних рішень та нерішучість" [4, с.173]. Це досить небезпечна тенденція, адже ліберальний стиль рідко змінює тип управлінської поведінки під впливом нової інформації (авторитаристи не лише довіряють знанням, а й здатні змінюватися під їх впливом).

Лідери, які віддають перевагу ліберальному стилю, не люблять приймати непопулярних рішень (для цього їм не вистачає волі та наполегливості), вони надають можливість розвиватись подіям своїм порядком, не здатні захистити суспільство від агресії та мобілізувати волю громади для приборкання мафіозно-номенклатурного підприємництва (що вирвалося з-під контролю), "заганяючи" тим самим суспільство в небезпечний історичний тупик. Якщо авторитаристам вдається переконати людей у тому, що зв'язок між зусиллями й результатами все ще існує в цьому світі, то лібералісти демонструють повну неміч перед стихією розпаду соціального змісту діяльності.

Отже, стиль є складною категорією, і до нього висуваються досить жорсткі вимоги, вибір того чи іншого стилю ухвалення політичних рішень залежить від індивідуально-психологічних настанов та соціального досвіду лідера, соціально-економічного й політичного стану суспільства. Кожний лідер, який прагне максимальної ефективності своєї роботи й бажає отримати від підлеглих найбільшу віддачу, повинен навчитися користуватися всіма стилями й методами впливу на них. Кожний стиль керівництва має свою певну функцію і служить досягненню тільки певної мети. Так само й кожна керівна дія служить досягненню певного результату. Тому стилі політичного лідерства визначаються потребами "...глобальної взаємозалежності, ...керівництво, яке потрібне все більше пов'язаним між собою людям, потребує інтеграції найбільш придатних для цього стилів..." [7, с.192].

Список використаної літератури

1. Бакунин М.А. Философия. Социология. Политика. - М.: Изд-во "Правда", 1989. - С. 291-569.
2. Бебик В.М. Як стати популярним, перемогти на виборах і утриматись на політичному Олімпі. - К., 1993. - С. 122-124.
3. Панарин А.С. Политология: Учеб. - М.: "Проспект", 1997. - С. 181-224.
4. Пойченко А., Логунова М. Політичне лідерство в сучасній Україні: Теоретико-методологічні підходи // Вісн. УАДУ. - 1998. - № 1. - С. 168-174.
5. Хміль Ф.І. Менеджмент. - К., 1995. - С. 167-186.
6. Человек и общество: Краткий энциклопедический словарь-справочник (политология) / Отв. ред. Ю.С. Борцов, науч. ред. И.Д. Коротец. - Ростов-на/Д.: Изд-во "Феникс", 1997. - 608 с.
7. Lipman - Blumen, J. Connective Leadership: Female leadership styles in the 21-st - century workplace. - Sociological Perspectives, 1992. - P. 35; 183-203.
8. Kernaghan, Kenneth and Siegel, David. Public Adminietration in Canada. - Scarborough: Nelson Canada. - 1991. - P. 87-93.
9. NiCarthy, G., Gottleib, N., & Coffman, S. You Don't Have to Take It: A Woman's Guide to Confronting Emotional Abuse at Work. - Seattle, WA: Seal, 1993.